

EURÓPA FÖLDRAJZA II.

Összeállította:
Kéri András földrajz vezetőtanár

EURÓPA NÉPESSÉGE

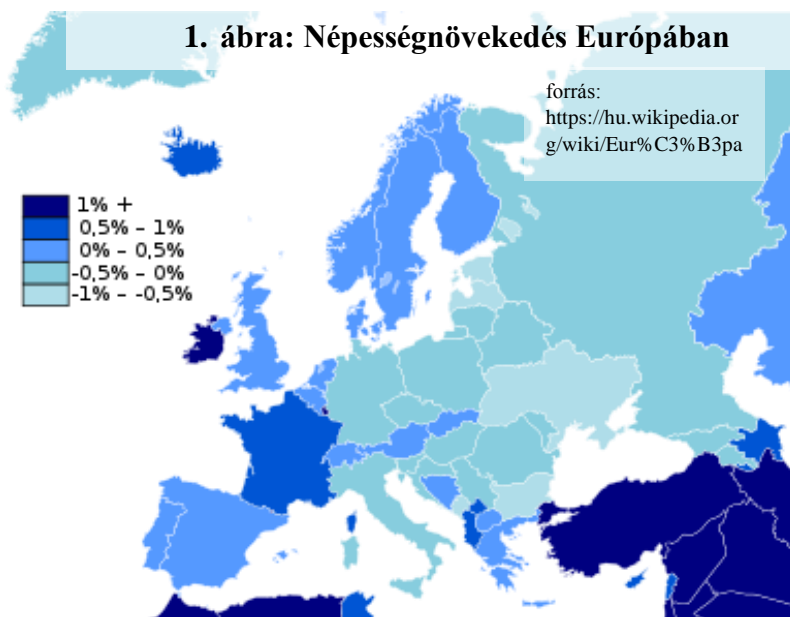
Európa **több hullámban népesedett be**, és rengeteg történelmi, valamint természeti esemény formálta a demográfiai folyamatokat. Számos népesedési folyamat (például a népességrobbanás vagy az öregedő társadalom jelensége) itt jelent meg az elsők között.

Európa területe **Afrika, illetve Ázsia felől népesült be**. Afrikából mintegy 200 000 éve érkeztek a kontinensre az első népesebb embercsoportok. Ázsia felől körülbelül 80 000 éve indult meg a betelepülés. Az **első, viszonylag sűrűn lakott területek a Földközi-tenger térségében és folyóölgyekben alakultak ki**. Ezt követően előbb a bronzkorban, majd a Római Birodalom hanyatlásának időszakában **két nagy népvándorlási hullám** formálta a kontinens népesedési arculatát. A háborúk, járványok és természeti katasztrófák következtében a népesség csak lassan növekedett. A 14. századi pestisjárványoknak egy-egy ország lakosságának akár 30-40%-a is áldozatul eshetett! **A növekedés a 18. századtól indult meg**, a javuló közegészségügyi viszonyok, javuló élelmezési viszonyok miatt. Ezt követően viszont a kivándorlás lassította a növekedést, hiszen a 19. század második felében több tízmilliónyiian hagyták el Európát. A **20. század folyamán** a legtöbb országban folyamatosan csökkent a születési arányszám, és a **lassuló népességnövekedés több helyen akár fogyásba is válhatott**.

A népesség növekedése napjainkban

A 2020-as adatok alapján **Európa népességszáma 742 millió fő**, ami a **világ népességének körülbelül 11%-a**. Mivel más kontinenseken magasabb a természetes szaporulat, ezért az „**öreg kontinens**” **részesevése folyamatosan csökken a világ népességén belül**. **A legtöbb európai országban nőtlöbblet tapasztalható**, ennek nagyrészt az az oka, hogy a nők születéskor várható élettartama magasabb.

A születések csökkenő száma és a várható élettartam emelkedése miatt **Európa „öregedő kontinens”**. Ez azt jelenti, hogy **egyre növekszik az idösek aránya** a társadalmon belül, aminek következtében pedig **csökken a munkaképes korúak aránya**. Az öregedő társadalmú országok népessége is csökken. **A nyugat-európai országok népességnövekedésének egy része a bevándorlásból származik**: a jómódú országok vonzó célpontot jelentenek a szegény afrikai és ázsiai országok lakosainak. Ez azonban **nem egy országban társadalmi feszültségeket okoz**.

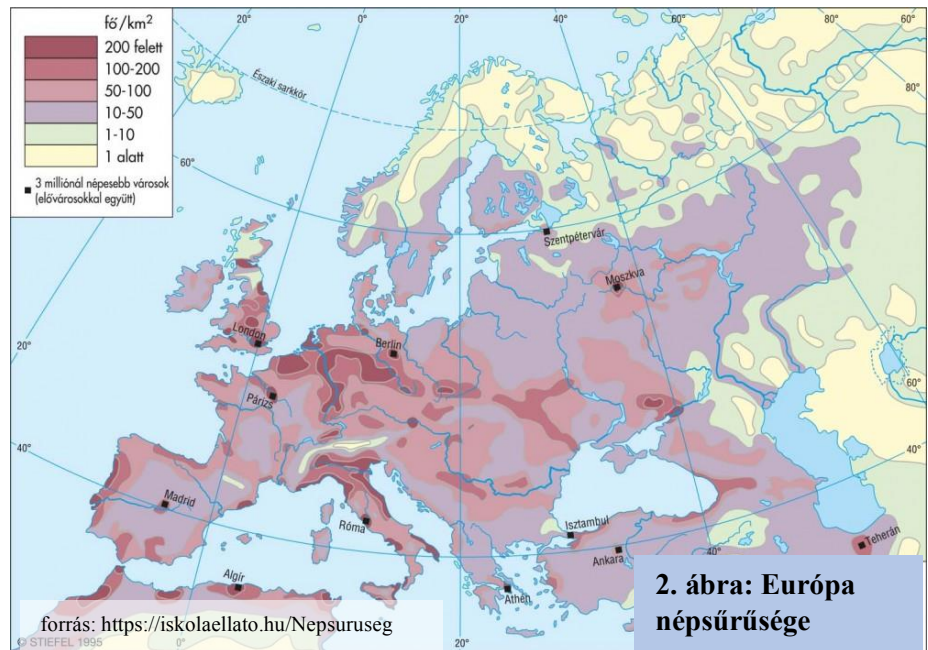
Európa népsűrűsége

A kontinens népessége egyenlőtlenül oszlik el: Nyugat-Európa sűrűbben lakott, mint Kelet-Európa. Nyugaton jöttek létre a legnagyobb városi tömörülések (agglomerációk) is, mint például a németországi Ruhr-vidék vagy a hollandiai Randstad. Ezekben akár 300 fő/km² is lehet a népsűrűség, de a legsűrűbben lakott területeken 4000 fölé is kúszhat ez az érték!

Az éghajlati adottságok miatt alacsony Észak-Európa népsűrűsége is; a leghidegebb, legzordabb környezetet biztosító tundrai területeken akár 1 fő/km² alatti is lehet.

Európa nyelvei

A történelmi fejlődés eredményeképpen Európa **nyelvi és kulturális szempontból rendkívül sokszínű kontinens**. A nyelvek azonban nyelvcsaládokba, illetve azokon belül nyelvcsoportokba és ágakba sorolhatóak, az ezekhez tartozó nyelvek többé-kevésbé hasonlítanak egymásra szókincsükben, nyelvtani szabályaikban. A hasonlóság vagy eltérés főleg attól függ, milyen régen vált szét egy-egy nyelv fejlődése, illetve, hogy mekkora földrajzi távolság volt közöttük.

2. ábra: Európa népsűrűsége

A sokszínűség ellenére a lakosság nagy részének nyelve visszavezethető egy közös nyelvre, az **indoeurópaira**. Az ehhez a nyelvcsaládhoz tartozók mellett a többi csak kisebb szigeteket alkotva jelenik meg. Egyes kisebb nyelvek visszaszorulóban vannak, és egyre kevesebben beszélik őket. Az **újlatin nyelvek** az indoeurópai nyelvcsaládhoz tartoznak, amelyek a latin nyelv beszélt változatából alakultak ki. Kialakulásuk a Római Birodalom idejére vezethető vissza, amikor a latin volt az uralkodó nyelv a Földközi-tenger térségében. Az egyes területeken ebből alakultak ki előbb a helyi nyelvjárárok, majd az önálló nyelvek. A ma ismert újlatin nyelvek: **portugál, spanyol, katalán, francia, olasz és román**. A gyarmatosítás miatt több újlatin nyelv (a spanyol, portugál és a francia) Európán kívül is széles körben elterjedt.

A **germán nyelvek** szintén az indoeurópai nyelvcsaládhoz tartoznak, és elsősorban Nyugat-Európához kötődnek. Az **angol**, amely talán a legelterjedtebb világnyelv, és világszerte több mint 400 millió ember anyanyelve, de több mint egymilliárdnyian beszélik. További germán nyelvek a **német, a holland, illetve az északi germán nyelvek** (norvég, dán, svéd, izlandi). A **szlávok** szintén az indoeurópai nyelvcsaládhoz tartoznak. Kelet-Európa, Közép-Európa és a Balkán nagy részén, valamint Európán kívül Észak-Ázsiában beszélik őket, három csoportjuk alakult ki: a nyugati- a dél- és a keleti szláv nyelvek. Ide tartozik a **cseh, a szlovák, a szerb, az orosz, az ukrán és a lengyel nyelv** is.

Az uráli nyelvek közé tartoznak a **finnugor nyelvek**, amelyek közé a magyar is tartozik. Összesen körülbelül 24 millió ember beszéli valamelyik finnugor nyelvet, a Kárpát-medencében, Észak-Európában, Kelet-Európában, illetve Szibériában. A **magyaron** kívül a **finnt, észtet** és a mordvint beszéli a legtöbben. A viszonylag kevesek által használt **kelta nyelvek** az indoeurópai nyelvcsalád nyugati ágához tartoznak. Ide tartozik az **ír (gael), a skót gael, a walesi**, a cornwalli és a breton. A legtöbben a walesit beszélik, több mint 700 ezren. Az ír nyelv az angol térhódítása miatt Írországon kívül is visszaszorult, és már csak körülbelül 300 ezer ember beszéli anyanyelvi szinten az országban. Úgynevezett izolált (elszigetelt) nyelveknek nevezzük azokat, amelyek egyetlen nyelvcsaládba sem sorolhatóak. Ilyen a **baszk**, amelyet Spanyolországban és Franciaországban körülbelül 700 000 ember beszél. Feltételezések szerint a baszk egy olyan nyelv utolsó képviselője, amely az indoeurópai nyelvek megjelenése előtt igen elterjedt lehetett Nyugat-Európában.

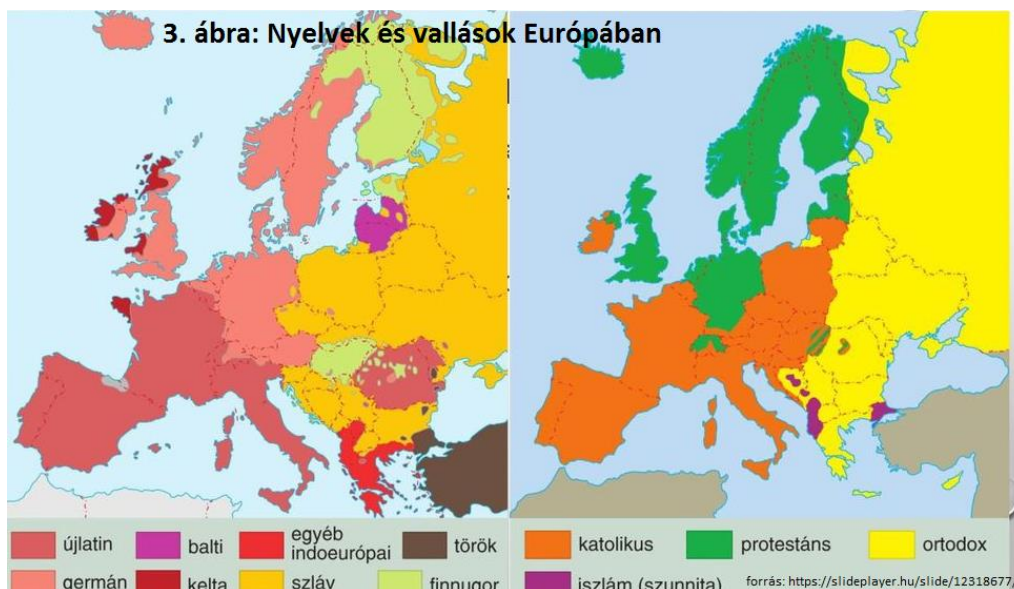
Vallások Európában

Bár **Európa népességének nagy része keresztény vallású**, a kontinens igen sokszínű vallási képet mutat. A vallásnak, ezen belül a kereszténységnek igen fontos szerepe van az európai kultúrában és történelemben, része a közös európai örökségnek. A kereszténység a Római Birodalomban terjedt el,

és a Birodalom székhelye vált a vallás központjává is. A belső ellentétek kiéleződése miatt több vallásszakadás is történt, amelyek következtében létrejöttek a kereszténység különböző ágai. Az Arab-félszigeten a 7. században kialakult iszlám a 8. századi arab hódítással jelent meg az Ibériai félszigeten (de később a területek visszafoglalásával innen eltűnt), majd a 13-14. században a török hódítások révén Kelet-Európában.

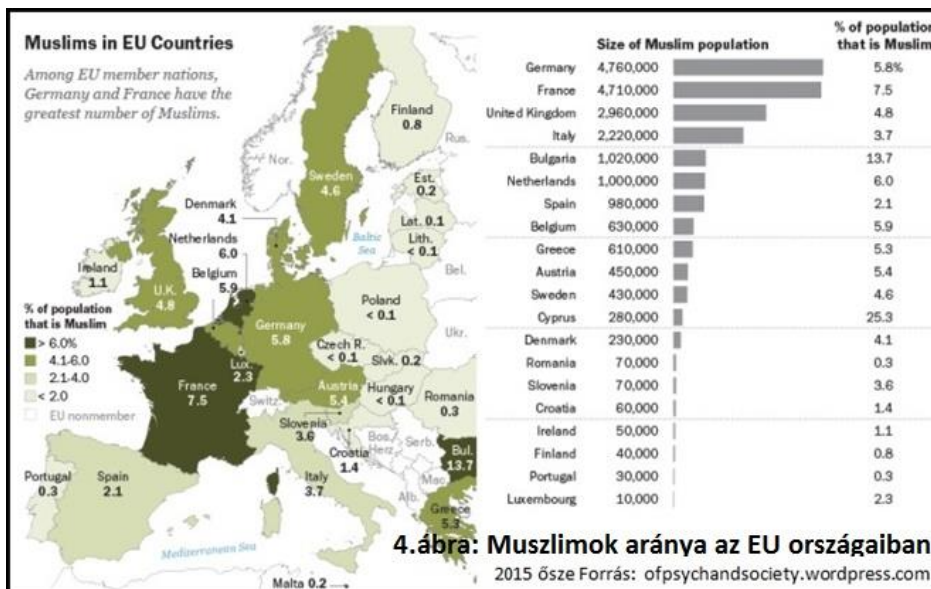
A kereszténység a legelterjedtebb vallás Európában. Három fő irányzata a katolikus, protestáns, és az ortodox kereszténység, de ezek mellett több kisebb irányzat is létezik. A katolikus

egyház (amely két csoportra, a nyugati, római katolikus és a görögkatolikus egyházra oszlik) vezetője a Pápa. Európa délnyugati (Spanyolország, Franciaország, Olaszország) része teljes egészében római katolikusnak tekinthető, emellett Dél-Németország, Ausztria, Lengyelország és Írország,

Horvátország és Szlovénia lakossága is túlnyomórészt katolikus. A katolikusok többségben vannak Magyarországon, Csehországban és Szlovákiában is. A protestáns egyházak, melyek nemzeti alapon szerveződnek, a reformáció során jöttek létre a 16. századtól kezdve. A római katolikus egyházból váltak ki, elvetik a római pápa vezető szerepét, vagy a katolikus egyház kialakult felépítését. A protestánsok több különböző irányzat között oszlanak meg, legnagyobb létszámúak a Luthert követő evangélikusok (Svédország, Norvégia, Németország nagy része), az anglikánok, akik VIII. Henrik uralkodása alatt váltak külön a katolikusoktól (Anglia és Wales), és a Kálvin tanai követő reformátusok (Magyarország egyes részei, Skócia, Hollandia, Svájc). Az ortodox (más néven görögkeleti vagy pravoszláv) egyház a 11. században jött létre, a bizánci egyházzszakadással, mert az ortodoxok nem fogadták el Róma fennhatóságát és vallásértelmezéseit. Az ortodoxok Dél-Kelet-Európa népességének jelentős részét adják (Románia, Bulgária, Szerbia, Görögország, Montenegró), emellett több szovjet utódállamban, például Fehéroroszországban, Moldovában, Oroszországban és Ukrajnában is erős van az ortodox vallás szerepe. Az ortodox egyházak nemzeti alapon szerveződnek, azaz beszélhetünk orosz, ukrán, bolgár stb. ortodox egyházakról.

Az iszlám a kereszténység után a második legtöbb követővel rendelkező világvallás, amely részben a korábbi arab és török hódításoknak, részben pedig a bevándorlásnak köszönhetően terjedt el Európában. A vallás híveit muszlimnak, muzulmának, vagy mohamedánnak is hívják, szent könyvük a Korán. Az iszlám a Balkán-félszigeten (Albánia,

Bosznia-Hercegovina, Koszovó, Törökország) illetve **Oroszországban elterjedt** (Európa területén ma itt él a legtöbb muszlim), emellett a **bevándorlások következtében több nyugat-európai ország** (például Franciaország, Nagy-Britannia, Németország, Ausztria, Svájc, Svédország) **nagyvárosaiban** is nagyszámú muszlim közösség él. A muszlimokhoz kapcsolódó **kulturális-vallási különbségek több helyen is konfliktusokat okoztak** az elmúlt években. Összesen mintegy 44 millió muszlim él Európában, ez Európa lakosságának 6%-a, amely arány nőni fog a muzulmán közösségek magasabb termékenységi rátája következtében.

AZ EURÓPAI UNIÓ

Az integrációt életre hívó tényezők

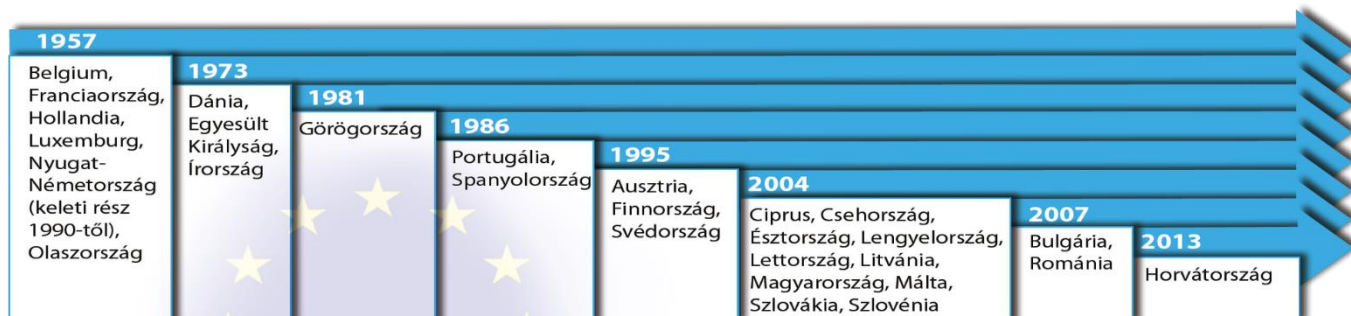
A világ három gazdasági centruma közül Nyugat-Európa, a gyáripar szülőföldje ma is a világ egyik műhelyének számít, de versenyképessége lemarad az Egyesült Államok és Japán, valamint a feltörekvő ázsiai újonnan iparosodott országok mögött. A termelés a 20. század közepén **kezdte szétfeszíteni a nemzetállami kereteket**, az államhatárok akadályozták a munkamegosztást, a tőke szabad áramlását, a nemzetközi kereskedelmet, a munkaerő mozgását. A nemzetgazdaságok összefogását, egyesítését, **integrációját több tényező** is siettette:

- a **II. világháborúban súlyos anyagi károkat szenvedett Európát** nyomasztotta az USA gazdasági fölénye és a Szovjetunió katonai ereje
- az **integrációnak voltak korábbi előzményei**, a természeti erőforrások megosztását a földrajzi közelség is elősegítette (Ruhr-vidéki kőszén, lotharingiai vasérc)
- a versenyképességet rontották a magasabb színvonalú szociális ellátás, a környezetvédelem költségei, a magasabb munkabérek. **A termelési költségeket csökkenteni lehet** az üzemméretk növelésével, sorozatgyártással, azonban ehhez a nemzeti piacoknál **tágabb felvevőpiacra volt szükség**.
- a kisebb tőkekoncentráció miatt a **kutatási költségek fedezése** is rákényszerítette az európai államokat az együttműködésre
- az **energiatakarékosság is megkövetelte** az egyesített villamosenergia-rendszereket, a **közös energiapolitikát**
- tetézte mindezt a nyugat-európai vezetők azon törekvése, hogy **kontinensünkről ne indulhasson ki újabb világméretű fegyveres konfliktus**

Mindez elvezetett ahhoz az egyre mélyülő integrációs folyamathoz, ami a maastrichti szerződéssel **1994-re az Európai Unió (EU) létrejöttéhez vezetett.**

Az integráció bővülése és mélyülése

Az EU előzményei között kell megemlíteni három szervezetet, az 1951-ben létrejött **Európai Vas- és Acélközösséget (Montánunió)**, az 1957. évi Római Szerződéssel életre hívott **Európai Gazdasági Közösséget (Közös Piac)** és az atomenergia békés felhasználására alakult **Európai Atomenergia-közösséget (Euratom)**. A kitűzött célok között szerepelt **a teljesen egységes belső piac megteremtése, ami 1993-ra valósult meg.** Az integrációs folyamatok, a bővülő együttműködés vonzónak bizonyult egyre több ország körében, és **az európai integráció megindult a bővülés útján,** egyre több ország számára nyitva meg a gazdasági felzárkózás lehetőségét.

5. ábra: Az európai integráció bővülése. Forrás: https://www.nkp.hu/tankonyv/foldrajz_8/lecke_01_004

Kelet-Közép-Európának, benne **hazánknak** is csak a szocialista világrendszer széthullása utáni nyílt lehetőség a csatlakozásra, amikor **2004. május 1-én** kilenc másik állammal együtt **az EU teljes jogú tagjává váltunk** . A 28 tagországot számláló Európai Unióból 2020-ban egy tagország, az Egyesült Királyság (Nagy-Britannia) kilépett (Brexit), így jelenleg **27 tagot számlál. területe 4,2 millió km², lakossága 447 millió fő.**

Az integráció legfontosabb lépései a következők voltak:

- **Vámunió:** vámok és mennyiségi korlátozások (kvóták) egymás közötti lebontása, egységes külső vámhatárok.
- **Egységes** minőségi követelmények és szabványok bevezetése
- **Közös piac létrejött:** a tőke, a munkaerő és a szolgáltatások szabad áramlása
- **Gazdasági és pénzügyi unió:** közös gazdaságpolitikai intézkedések, kutatási programok, pénzügyi és adórendszer összehangolása, az euró, mint közös fizetőeszköz bevezetése (2002-től vált valódi fizetőeszközzé).
- **A belső határőrizet,** az okmányok ellenőrzésének a megszüntetését, a személyek szabad mozgását és a külső határok közös ellenőrzését a **schengeni egyezményben** fogalmazták meg, jelenleg 26 ország teljes jogú tagja, köztük nemcsak EU-tagok (Norvégia, Izland, Svájc), és vannak az egyezményből kimaradt uniós tagországok (Írország, Románia, Bulgária, Horvátország). Hazánk 2008-tól teljes jogú tagja az együttműködésnek. Bizonyos esetekben (pl. járványhelyzet) az egyes országok időlegesen visszaállíthatják határaikon az okmányellenőrzést.
- A gazdasági és politikai irányítás egyes feladatait a tagállamok átengedték az integráció

6.ábra
Schengeni övezet - 26 állam

Belső határellenőrzés eltörölve. Egyes EU-tagállamok nem tagjai és vannak nem EU-beli tagjai is.

közös szerveinek, intézményeinek.

A legfontosabbak közülük az Európai Bizottság (Brüsszel), a Miniszterek Tanácsa, az Európai Parlament (Strasbourg), az Európai Tanács, az Európai Bíróság (Luxembourg) és az Európai Központi Bank (Frankfurt)

Az tagállamok közötti együttműködés egyre inkább kiterjed a **külpolitikára** és a **védelmi politikára**, azonban ennek akadálya az egymás közötti vélemény- és érdekkülönbség. A nemzetállamok megszűnéséhez vezető **politikai unió** (Európai Egyesült Államok)

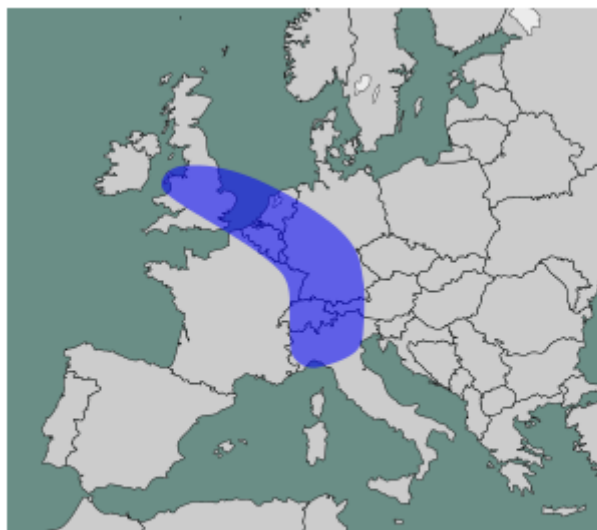
híveinél csak ellenzőinek száma a nagyobb, így bevezetése a távoli jövőbe vész.

Az EU gazdaságpolitikájának főbb vonásai

Az Európai Uniónak közös, **központi költségvetése** van, amit **hét évre terveznek**. Legfontosabb elemei a **fenntarthatóság megvalósítása** és a **foglalkoztatottság növelése**. A költségvetés **bevételei** az egyes tagállamok GDP-arányos befizetéseiből, a vámokból és adójövedelmekből származnak, **kiadásai** pedig a környezetvédelmi és agrártámogatások, a fejletlen térségek felzárkóztatását szolgáló strukturális és kohéziós alapok és az intézmények működtetése adják. A tagállamok között akadnak, amelyek többet fizetnek be, mint amennyi támogatáshoz jutnak, és fordítva, a támogatások összege a nagyobb, hazánk az utóbbiak közé tartozik. A **támogatások elosztása** nemzeti, illetve regionális fejlesztési tervek alapján történik, a lehívható pénzekre **konkrét célfeladatokkal, projektekkal lehet pályázni**. Hazánk az utóbbi években igen eredményesen tudta lehívni a rendelkezésre álló

támogatásokat, amit főképp infrastrukturális és gazdaságélénkítő, munkahelyteremtő beruházásokra fordított.

Az integráció bővülésével a **tagországok, régiók közötti különbségek is nőttek**. Az EU **gazdaságilag legfejlettebb területe** a főképp Nyugat-Európára kiterjedő „**kék banán**” nevezett sáv, ahol a nagy metropoliszok a pénzügyi, kulturális élet központjai, az egyetemek és kutatóintézetek a csúcstechnológiára épülő szolgáltatások és ipar gyűjtőpontjai. A nagy kikötővárosok helyzete is kedvezőbb a környezetükhöz képest, mivel a tengerentúlról behozott nyersanyagok feldolgozásának központjai (Genova, Marseille, Rotterdam).

8.ábra: A kék banán, az EU legfejlettebb térsége

Forrás: https://hu.wikipedia.org/wiki/K%C3%A9k_ban%C3%A1n

Az elmaradottabb térségek támogatásának eszköze a **regionális politika**.

A segítségre szoruló körzetek között voltak a **régi, hagyományos iparvidékek**. Az ipari forradalom idején a kőszén és a vasérc, illetve az arra épülő nehézipar volt a fejlődés alapja. A szénhidrogének előretörése az energiaszektorban, a vas- és acél iránti kereslet csökkenése, a nyersanyagok kimerülése, illetve a szolgáltatások és a kutatásigényes, képzett munkaerőt igénylő iparágak térnyerése mind az ilyen régiók elhúzóó válságához vezetett, amelyből a **kivezető utat a gazdasági szerkezet teljes átalakítása jelentette**. A vas- és acélipart felváltotta a járműgyártás, a mikroelektronika, a környezetvédelmi ipar és a különböző szolgáltatások. Ilyen iparvidékek a Fekete-vidék Angliában, a német Ruhr-vidék vagy a lengyelországi Szilézia.

Az EU **szegény peremvidékei közé sorolhatók** Portugália, Spanyolország, Görögország, Dél-Olaszország és Kelet-Közép-Európa volt szocialista országai, köztünk hazánk is. Az **utóbbi térségben** azonban az elmúlt évtizedben **a leggyorsabb volt a gazdasági növekedés** az Európai Unión belül. A **dél-európai országok versenyképessége továbbra is gyenge**, árukivitelük elmarad a főleg Németországból származó behozatal mögött, a támogatásokat nem tudták jól felhasználni, így **eladósodtak**, ismét növelve a területi egyenlőtlenségeket. Nehéz helyzetüket az eurozóna-tagságuk még fokozta is.

A **közös agrárpolitika**, bár csökkenő mértékben, de támogatja a magas színvonalon, de az Európán kívüli országokhoz képest **drágán termelő mezőgazdaságot**. Ez összefügg a **vidékfejlesztéssel**, mivel a mezőgazdasági termelés további csökkenésével a falvak elnéptelenednének. A gazdák **földalapú támogatást kapnak** a központi költségvetésből, és segítik a mezőgazdasági exportot, a mezőgazdasági termékek behozatalát külső országokból pedig magas vámokkal sújtják. A mezőgazdasági termelésben közvetlenül a kereső népességnek csak az 5-6%-a vesz részt.

A mezőgazdasági termelésben a **növénytermesztés** és az **állattenyésztés** szoros kapcsolatban van egymással, **a két ágazat aránya azonban a természeti adottságok függvényében területenként változik**. Az **óceáni éghajlatú Nyugat-Európában** (Benelux országok, Brit-szigetek) **az állattenyésztés a vezető szerep**, ezt szolgálják a szántóföldi takarmánytermesztés és az egész évben zöld legelők. A szarvasmarhatartás, a tej és tejtermékek előállítása a jellemző. **Franciaországban és Németországban, valamint a kelet-közép-európai országokban a két ágazat közel azonos súlya** jellemző, a szarvasmarha mellett jelentős a sertésenyésztés is.

A dél-európai **mediterrán vidékeken a növénytermesztés kerül túlsúlyba** a takarmánytermesztésre alkalmatlan éghajlat következtében. Jellegzetes kultúrnövényei az olajfa, a szőlő, a citrusfélék, korai zöldségek, állatai az igénytelen juh és kecske. A magashegységekben szinte kizárólag állattenyésztéssel, havasi pásztorkodással foglalkoznak, az Alpokban a szarvasmarha, a Kárpátokban, de főleg Dél-Európában a juh a jellemző.

Az Európai Unió jelképei

Mint az országoknak, az Európai Uniónak is van zászlója, himnusza, pénze. Az **európai zászló** a kék mezőben 12 sárga csillag, ez a szám a tökéletességet jelképezi. Az **EU himnusza** Beethoven IX. szimfóniájának negyedik tételéből az Örömmóda. Az EU **jelmondata**: „Egység a sokféleségben”. Május 9. az **Európa Nap**, 1950-ben ezen a napon javasolta Robert Schuman francia külügyminiszter egy szén- és acélközösség felállítását.

Az **euró**, a közös pénznem jelenleg 19 tagország hivatalos fizetőeszköze. Az euró a világ második

legjelentősebb tartalékvalútája, a dollár után. A bankjegyeket és az érméket, 2002-ben vezették be, logója a görög epszilon betű. Az eurózóna minden országában hasonló mintával kerülnek az utcára a bankjegyek, egyik oldalukon stilizált kapukkal, ablakokkal, másikon pedig hidakat formázó ábrákkal, amelyek az európai építészeti stílusokat jelenítik meg. Az érmék hátlapja viszont minden országban más, nemzeti jellegű. Az aprópénz neve eurocent.

		5 euró Szín: szürke Méret: 120 x 62 mm Építészeti stílus: klasszicista
		10 euró Szín: piros Méret: 127 x 67 mm Építészeti stílus: román
		20 euró Szín: kék Méret: 133 x 72 mm Építészeti stílus: gótika
		50 euró Szín: narancssárga Méret: 140 x 77 mm Építészeti stílus: reneszánsz
		100 euró Szín: Zöld Méret: 147 x 82 mm Építészeti stílus: barokk és rokokó
		200 euró Szín: sárgásbarna Méret: 153 x 82 mm
		500 euró Szín: bíbor Méret: 160 x 82 mm Építészeti stílus: modern (XX.)

10. ábra: Az euró papírpénz címletek

11. ábra:
Euróövezet - 19 ország
Az egységes fizetőeszközt használó EU-tagállamok.

